

З 1894 до 1901 року містер Шерлок Холмс працював надзвичайно багато. Можна сказати, що за ці вісім років жодне публічне слідство, що мало хоч якусь складність, не обходилося без його порад; що ж до приватних справ, у яких він зіграв видатну роль, то їх були сотні, й більшість із них виявились найхимернішими та найзаплутанішими. Безліч блискучих перемог і кілька неминучих, на жаль, поразок були підсумком тих довгих років роботи. Оскільки я зберіг найдокладніші записи всіх цих справ і особисто брав участь у багатьох із них, мені нелегко вирішити, що ж найкраще запропонувати публіці. Тож я дотримуватимуся свого давнього правила — віддавати першість пригодам, цікавим не жорстокістю злочинів, а тонкощами й драматичністю їхнього розкриття. Саме з цієї причини мені хотілося б нині переповісти пригоду з міс Вайолет Сміт, самотньою велосипедисткою з Чарлінгтона, й згадати прецікаве її розслідування, що обірвалося несподіваною трагедією. Щоправда, обставини цієї справи не дуже яскраво виявляють дивовижний талант, завдяки якому мій друг здобув славу; але вона має деякі подробиці, що посідають визначне місце в історії злочинів, з яких я черпаю матеріал до своїх невеличких нарисів.

Як свідчить мій записник за 1895 рік, ми вперше побачили міс Вайолет Сміт у суботу, 23 квітня. Я пам'ятаю, що її візит був для Холмса вкрай недоречний, бо він саме взявся тоді до надто важкої й дивовижної загадки — переслідування, якого зазнав Джон Вінсент Гарден, відомий тютюновий фабрикант і мільйонер. Мій друг любив тонку, глибоку, зосереджену на певній справі роботу думки й терпіти не міг, коли увагу його відволікали на щось інше. Але тільки надто вже черства людина не вислухала б молоду гарну жінку — високу, струнку, гордовиту, яка завітала до нас на Бейкер-стрит увечері, благаючи допомогти їй. Холмс запевняв її, що він дуже заклопотаний, але все було марно, бо молода леді твердо вирішила, що не піде, доки не розкаже своєї історії, і з кімнати її можна було вивести хіба що силоміць. Зласкавившись, Холмс стомлено всміхнувся, запропонував чарівній відвідувачці сісти і розповісти, що ж її так турбує.

— Звичайно, не здоров'я, — додав він, кинувши на неї миттєвий проникливий погляд. — Така завзята велосипедистка мусить мати міцне здоров'я.

Вона здивовано поглянула на свої ноги, і я помітив, що край її черевика справді був трохи стертий педаллю велосипеда.

— Так, я багато їжджу на велосипеді, містере Холмсе, й це якраз стосується моїх нинішніх відвідин.

Мій друг узяв леді за руку, — рукавичок вона не носила, — і оглянув її так само уважно й холодно, як учений оглядає взірець рідкісного створіння.

— Пробачте, будь ласка. Це мій фах, — пояснив він, пустивши її руку. — Я мало не помилився, вирішивши, що ви друкарка. Але, звичайно ж, ви займаєтесь музикою. Ви помітили, Ватсоне, сплющені кінчики пальців, притаманні людям обох цих професій? А на вашому обличчі видно натхнення, — він лагідним порухом повернув її лице до світла, — в друкарок такого не буває. Ця леді, Ватсоне, — піаністка.

— Так, містере Холмсе, я вчителька музики.

— Судячи з вашого обличчя, ви з села.

— Так, сер, з-під Фарнема, на межі з Сурреєм.

— Чудові місця; у мене чимало цікавих спогадів про них. Пам'ятаєте, Ватсоне, як ми спіймали там Арчі Стемфорда, що фальшував документи? А тепер, міс Вайолет, розкажіть нам, що сталося з вами біля Фарнема, на межі з Сурреєм.

Молода леді розважливо, до ладу розповіла нам таку дивну історію:

— Мій батько, Джеймс Сміт, помер, містере Холмсе. Він був диригентом оркестру в театрі "Імперіал". Ми з матір'ю залишилися самі, якщо не рахувати дядька, Ральфа Сміта, що виїхав до Африки двадцять п'ять років тому й ми досі не почули від нього жодного слова. Коли батько помер, ми зовсім зубожіли, та якось нам сказали, що в "Таймсі" з'явилося оголошення, що нас хтось розшукує. Уявіть собі, як ми схвилювалися, бо вирішили, що хтось залишив для нас спадщину. Ми пішли до адвоката, чиє ім'я стояло в газеті. У нього нам відрекомендували двох джентльменів — містера Каразерса й містера Вудлі, які приїхали в гості з Південної Африки. Вони сказали, що дядько був їхнім другом і помер кілька місяців тому в Йоганнесбурзі без шеляга в кишені; перед смертю він попросив їх розшукати нас — єдиних своїх родичів — і допомогти чим треба. Видавалося дивним, що дядько Ральф, який і знати нас не хотів, коли був живий, раптом перед смертю вирішив потурбуватися про нас; але містер Каразерс пояснив, що дядько сам лише в останню мить почув про братову смерть і перейнявся нашою долею.

— Пробачте, — перервав її Холмс. — Коли відбулася ця розмова?

— Торік у грудні, чотири місяці тому.

— Далі, прошу вас.

— Містер Вудлі відразу викликав у мене огиду. Він залицявся до мене — брутальний молодик із обвислими щоками, рудими вусиками й прилизаним з боків волоссям. Він був страшенно гидкий, і я певна, що Сиріл не схвалив би такого знайомства.

— О, його звать Сиріл! — усміхнувся Холмс.

Молода леді почервоніла й засміялася:

— Так, містере Холмсе, його звуть Сиріл Мортон; він інженер-електрик, і наприкінці літа ми хочемо повінчатися. Лишенько, як же це я згадала про нього? Я лише хотіла сказати, що той містер Вудлі був страшенно гидкий, а містер Каразерс, набагато старший за нього, здавався приємнішим. То був чорнявий, блідий, чисто поголений, мовчазний чоловік із витонченими манерами й лагідною усмішкою. Він лише спитав, які кошти залишив нам батько, й, довідавшись, що ми зубожіли до краю, запропонував мені вчити музики його єдину десятирічну доньку. Я відповіла, що не хотіла б залишати матір на самоті, але він дозволив мені приїжджати додому щосуботи й пообіцяв сто фунтів на рік — платня, звичайно, добра. Врешті-решт я погодилась і переїхала до Чилтерн-Ґрейндж, за шість миль від Фарнема. Містер Каразерс був удівець і наймав економку — поважну літню жінку на ім'я місіс Діксон. А дитина була надзвичайно мила, тож усе складалося якнайкраще. Сам містер Каразерс теж любив музику, й наші вечори минали дуже приємно. Щосуботи я виїжджала до міста провідати матір.

Першою хмарою, що затьмарила моє щасливе життя, був приїзд отого містера Вудлі з рудими вусиками. Він приїхав у гості на тиждень, але той тиждень видався мені довшим за три місяці! Він був страшною людиною — зневажав усіх, та зі мною поводився найгірше. Залицявся до мене якнайбрутальнішим чином, увесь час хвалився своїм багатством, говорив, що якби я вийшла за нього заміж, то мала б найкращі діаманти в Лондоні; врешті, коли я сказала, що не бажаю знатися з ним, він стиснув мене в дужих обіймах, — це було якось після обіду, — й заприсягся, що не відпустить мене, доки я не поцілую його. На щастя, саме ввійшов містер Каразерс і майже силоміць потяг його геть; тоді цей нахаба кинувся на господаря, збив його з ніг і дав ляпаса. Так скінчилося його гостювання. Наступного дня містер Каразерс попросив у мене вибачення й запевнив, що більше я ніколи не зазнаю такої ганьби. І справді, містера Вудлі я відтоді не бачила.

А тепер, містере Холмсе, я перейду до події, що змусила мене звернутись нині до вас. Щосуботи я їжджу велосипедом до станції Фарнем, щоби встигнути до потяга, який відходить о дванадцятій

двадцять дві. Дорога від Чилтерн-Грейндж безлюдна, а найбільша глушина — між Чарлінгтонським пустищем та лісом довкола Чарлінгтон-Холла. Ця частина дороги простягається більше ніж на милю, і важко уявити собі глухішу місцину, де вряди-годи побачиш віз чи самотнього селянина, — і так аж до самісінького пагорба Круксбері. Коли я проїздила цією дорогою два тижні тому, то випадково оглянувшись і побачила позаду, десь за двісті ярдів від мене, людину на велосипеді. То був чоловік середнього віку з короткою чорною борідкою. Потім, уже біля Фарнема, я знов озирнулася, але його вже не було, й більше про це не згадувала. Тож уявіть собі моє здивування, містєре Холмсе, коли я, повертаючись назад у понеділок, побачила того самого чоловіка на тій самій ділянці дороги! Ще більше я здивувалась, коли такий самий випадок повторився наступної суботи й понеділка. Той чоловік увесь час їхав на тій самій відстані від мене, і я не могла б назвати його поведінку настирливою — вона була радше дивною. Я розповіла про все містерові Каразерсу; він зацікавлено вислухав мене й сказав, що замовить коня й легку коляску, тож я більше не їздитиму цією глухою дорогою сама.

Кінь і коляска мали прибути цього тижня, але їх чомусь не було, тож я знову вирушила на станцію велосипедом. То було сьогодні вранці. Ви, напевно, вже здогадалися, що коли я озирнувшись, проїжджаючи Чарлінгтонське пустище, то побачила того самого чоловіка, що й два тижні тому. Він знову їхав на далекій відстані від мене, і його обличчя я не змогла розгледіти, проте він мені незнайомий, це правда. Він був убраний у темний костюм і мав кашкет на голові. Єдине, що я помітила на його обличчі, то це чорну борідку. Цього разу я чомусь не стривожилася — мене зацікавило, хто він такий і чого від мене хоче. Я поїхала повільніше — він теж. Я зупинилася — він також зупинився. Тоді я вирішила перейняти його: там, де дорога різко повертає, я швидко проїхала поворот, а потім зупинилася й стала чекати. Я сподівалася, що він вилетить із-за повороту й промчить повз мене без зупинки. Аж ні! Він так і не з'явився. Тоді я поїхала назад, до повороту, і роздивилася навколо. Звідти видно добру милю дороги, але там нікого не було! А дорога ніде не розгалужувалась. Куди ж він зник?

Холмс засміявся, потираючи руки.

— Еге ж, випадок своєрідний, — зауважив він. — Скільки часу минуло відтоді, як ви проїхали поворот, до того, як побачили, що на дорозі нема нікого?

— Дві-три хвилини.

— То він не міг ні від'їхати назад, ні звернути, бо жодної дороги вбік там немає?

— Жодної.

— Він, напевно, звернув на якусь маленьку стежку.

— Ні, що ви! Я б побачила його серед пустища.

— Тоді ми методом винятків дійдемо висновку, що він поїхав до Чарлінгтон-Холла, який стоїть, як я зрозумів, недалеко від дороги. Що іще ви можете сказати?

— Нічого, містере Холмсе. Хіба те, що мене це вкрай схвилювало і я відчула, що не заспокоюся, доки не спитаю у вас поради.

Холмс із хвилину помовчав.

— А де працює джентльмен, з яким ви заручені? — запитав він нарешті.

— У Мідлендській Електричній компанії, в Ковентрі.

— Чи не міг він несподівано примчати до вас?

— О, ні, містере Холмсе! Хіба ж я його не знаю!

— А чи маєте ви інших шанувальників?

— Було кілька, поки не познайомилася з Сирілом.

— А потім?

— Потім ще цей огидний Вудлі, якщо його можна назвати шанувальником.

— І більше нікого?

Наша чарівна клієнтка трохи збентежилась.

— Хто ж він? — спитав Холмс.

— Не знаю, може, це лише моя уява... але часом мені здається, що мій хазяїн, містер Каразерс, небайдужий до мене. Кожен вечір ми проводимо разом. Я граю для нього на піаніно. Він ніколи й словом про це не прохопився, — він справжній порядний джентльмен. Але дівчина відразу про таке здогадається.

— Он як! — спохмурнів Холмс. — А чим він заробляє на прожиток?

— Він багатий чоловік.

— І не має власного виїзду?

— В усякому разі, грошей у нього вдосталь. Двічі-тричі на тиждень він їздить до міста. Його цікавлять акції південноафриканських золотих копалень.

— Прошу вас, міс Сміт, повідомляти мене про всі нові події. Зараз я дуже заклопотаний, але знайду час, щоб трохи з'ясувати вашу справу. А поки що, будь ласка, нічого не робіть без мого відома. На все добре, й сподіваюся, що ми почуємо від вас добрі новини.

— Що ж, це природно, що така дівчина має шанувальників, — вів далі Холмс, замріяно попихкуючи люлькою, — тож один з них вирішив ганятися за нею на велосипеді глухою дорогою. Напевно, її таємний залицяльник. Але є, Ватсоне, в цій пригоді деякі насторожливі деталі.

— Те, що він з'являється лише в одному місці?

— Саме так. По-перше, нам треба з'ясувати, хто мешкає в Чарлінгтон-Холлі. По-друге, слід дізнатися, який зв'язок існує між Каразерсом та Вудлі, бо вони — цілком різні люди. Чому обидва так наполегливо розшукували Ральфа Сміта? Тепер ще одне. Що це за наймач, який платить гувернантці такі великі гроші й водночас не має власного виїзду, живучи за шість миль від станції? Дивно, Ватсоне, дуже дивно!

— То ви поїдете туди?

— Ні, любий мій друже, поїдете ви. Може, це простісінька інтрижка, і я не можу переривати заради неї важливого розсліду. В понеділок уранці вирушайте до Фарнема, сховайтесь поблизу Чарлінгтонського пустища, спостерігайте все, що можете, й чиніть на свій розсуд. А тепер, Ватсоне, жодного слова більше про цю справу, поки в нас не буде хоч кількох деталей, які приведуть до розв'язки.

Від дівчини ми дізналися, що вона має виїхати потягом, який виходить з Ватерлоо о дев'ятій п'ятдесят, тож я вирушив з дому рано й виїхав о дев'ятій тринадцять. Від станції Фарнем я легко дістався Чарлінгтонського пустища. Помилитися, розшукуючи місце, де з молодого леді сталася ота пригода, було неможливо — з одного боку

дороги пролягало пустище, а з іншого — старий тисовий живопліт, що оточував парк із чудовими деревами. Головна брама парку була з каменю, який поріс уже мохом, а обидва стовпи завершувались позеленілими гербами; крім головного входу, я помітив ще декілька прогалин у живоплоті та стежки, що вели крізь них. Будинку не було видно з дороги, але все довкола свідчило про забуття й занедбаність.

Пустище вкривали золотаві острівці квітучого дреку, що яскраво палав у світлі ясного весняного сонця. Я сховався за одним з кущів так, щоб бачити й головну браму Холла, й велику частину дороги в обидва боки. На дорозі, коли я залишив її, не було нікого, але зараз я побачив велосипедиста, що мчав у бік станції. Він був убраний у чорний костюм, і я помітив у нього чорну борідку. Доїхавши до Чарлінгтон-Холла, він зіскочив з велосипеда, повів його до однієї з прогалин у живоплоті й зник за тисовими кущами.

Минула чверть години, й з'явився інший велосипедист. То була наша молода леді, яка поверталась зі станції. Я побачив, як вона озирнулася, проминаючи живопліт довкола Чарлінгтон-Холла. Наступної миті чоловік вийшов зі схованки, скочив на велосипед і подався за нею. Навкруги не було ні душі, лише ці дві самотні постаті — струнка дівчина, яка прямо сиділа на велосипеді, і чоловік, що нахилився аж до керма й, мабуть, щось замислював. Вона оглянулася й поїхала повільніше. Він — теж. Вона зупинилася. Він теж зупинився, зберігаючи відстань у двісті ярдів. Наступний її вчинок був сміливий і несподіваний: вона розвернула велосипед і рушила йому назустріч. Але він також не розгубився й помчав назад. Потім вона знов повернула й поїхала далі, гордовито підвівши голову, ніби й не зважаючи на свого переслідувача. Він так само повернув і помчав за нею, дотримуючись тієї самої відстані, і врешті обоє зникли за поворотом.

Я не покинув своєї схованки й добре вчинив, бо невдовзі на дорозі знов з'явився той самий велосипедист, що повертався назад. Біля брами Холла він завернув і зіскочив з велосипеда. Кілька хвилин я ще бачив його: він стояв під деревами, піднявши руки вгору, — мені здалося, що

він поправляє краватку. Тоді знову скочив на велосипед і поїхав стежкою, що вела до Холла. Крізь кущі я зміг розгледіти старий сірий будинок у тюдорівському стилі[14], що наїжачився димарями, але стежка пролягала крізь чагарник, і свого велосипедиста я більше не побачив.

Мені здавалося, що цього ранку я попрацював як слід, і я в доброму гуморі повернувся до Фармена. Тутешній житловий агент нічого не зміг сказати мені про Чарлінгтон-Холл і порадив звернутися до відомої фірми на Пел-Мел. Я завітав туди по дорозі додому, й мене зустріли там надзвичайно люб'язно. Ні, винайняти Чарлінгтон-Холл на літо не можна. Вже запізно. Його винайняли місяць тому. Орендаря звать містер Вільямсон. Поважний літній джентльмен. Ввічливий агент, на жаль, більше нічого не міг розповісти мені, бо всі справи своїх клієнтів він мусив зберігати в таємниці.

Містер Шерлок Холмс того вечора уважно вислухав мій довгий звіт, але жодним словом не похвалив мене, чого я, правду кажучи, сподівався. Навпаки, його суворе обличчя спохмурніло ще більше, коли він розтлумачував мені те, що я зробив, і те, що я повинен був зробити.

— Ваша схованка, любий мій Ватсоне, була вкрай невдала. Ви мали сховатися за живоплотом, щоб розгледіти цю особу. А ви були за кількасот ярдів від нього і можете розповісти мені ще менше, ніж міс Сміт. Вона думає, що не знає його; я ж, навпаки, гадаю, що він їй знайомий. Навіщо інакше йому ховати від неї своє обличчя? Ви кажете, що він їхав, низько схилившись над кермом? Отож-бо й воно — щоб не було видно обличчя! Одне слово, ви наламали-таки дров. Він повернув до будинку, й ви схотіли довідатись, хто він такий. Задля цього ви пішли до лондонського житлового агента!

— Що ж мені було робити? — з запалом вигукнув я.

— Піти до найближчої пивнички. От де осередок сільських пліток. Там ви дізналися б про всіх мешканців будинку — від господаря до служниці.

Вільямсон? Це ім'я нічого мені не говорить. Якщо він — людина літня, то ніяк не може бути тим жвавим велосипедистом, що зумів сховатися від молодій дівчини. Що з'ясувала ваша подорож? Хіба те, що розповідь дівчини — правдива. А я й не мав у тому жодного сумніву. Як і в тому, що між велосипедистом і Холлом існує зв'язок. Холл орендує якийсь Вільямсон. Що з того? Ну, ну, любий мій сер, не засмучуйтеся. До наступної суботи ми мало що можемо зробити, а тим часом я сам спробую дещо довідатися.

Наступного ранку ми одержали лист від міс Сміт, де було стисло й точно описано ті самі події, які я бачив на власні очі, але найважливішим було закінчення:

"Я певна, що ви збережете мої слова в таємниці, містере Холмсе: перебування в цьому домі стало для мене нестерпним, бо мій господар сватався до мене. Я переконана, що його почуття — справді глибокі й чесні. Але я заручена з іншим. Він сприйняв мою відмову дуже серйозно, проте й дуже ґречно. І все ж таки, як ви й самі розумієте, стосунки в домі дещо напружилися".

— Мені здається, наша молода приятелька потрапила в халепу, — задумано мовив Холмс, дочитавши лист. — Ця справа має більше цікавих рис і можливих ускладнень, ніж я гадав спочатку. Не завадило б мені відпочити якийсь день на селі. Поїду сьогодні туди й перевірю деякі здогади на місці.

Холмсів відпочинок на селі скінчився несподівано: він повернувся на Бейкер-стріт пізно ввечері з розбитою губою й синцем на лобі, та й узагалі виглядав так, що Скотленд-Ярд міг би зацікавитись його власною персоною. Своїми денними пригодами він був дуже задоволений і щиро сміявся, переказуючи їх мені.

— Трохи розім'ятись на волі завжди корисно, — сказав він. — Ви знаєте, що я добре володію старовинним англійським видом спорту —

боксом. Сьогодні це якраз стало мені в пригоді. Інакше все скінчилося б кепсько.

Я почав благати його розповісти, що сталося.

— Я знайшов ту пивничку, яку радив учора вам відвідати, і звідти розпочав свої розшуки. Балакучий хазяїн розповів мені все, що я хотів. Вільямсон — це сивий бородань, мешкає в Холлі сам, якщо не рахувати кількох слуг. Подейкують, що він був священиком, але дві пригоди, що сталися з ним, коли він жив у Холлі, видались мені дивними для священика. Я розпитав у церковній управі, й мені відповіли, що священик такий справді був, але репутацію мав дуже погану. Ще хазяїн сказав мені, що до Холла щосуботи збираються гості — "веселеньке товариство, сер", — між якими щоразу з'являється такий собі джентльмен із рудими вусиками, на ім'я містер Вудлі. Тільки-но він це промовив, як увійшов сам містер Вудлі — він пив у сусідній кімнаті пиво й чув усю нашу розмову. Хто я такий? Чого мені треба? Якого біса я до нього чіпляюся? І пішов сипати лайкою, ще й добірною. Закінчив він коротким міцним ударом збоку, і я не встиг ухилитися. Зате наступні кілька хвилин були пречудові. Він замахнувся ще раз, але спершу дістав удар лівою. Щодо мене, то бачите самі. Містера ж Вудлі повезли додому на возі. Так скінчилась моя прогулянка до Суррею, й мушу визнати, що, незважаючи на велике задоволення, я дістав від неї ще меншу користь, ніж від вашої подорожі.

У четвер нам принесли новий лист від нашої клієнтки.

"Вас не здивує, містере Холмсе, — писала вона, — звістка про те, що я залишаю дім містера Каразерса. Навіть велика платня не може поліпшити мого прикрого становища. В суботу я виїжджаю додому, але більше не повернуся. Містерові Каразерсу нарешті прислали коляску, тож якщо раніше безлюдна дорога й була небезпечна, то тепер жодної небезпеки немає.

Проте я мушу залишити містера Каразерса не тільки тому, що почуваю себе поряд із ним незручно, а й тому, що отой огидний чоловік, містер Вудлі, з'явився знову. Він ніколи не був красенем, але нині виглядає просто потворно; з ним, напевно, сталося лихо — все його обличчя розпухло. Я бачила його у вікно, та, на щастя, не зустрілася з ним. Він довго розмовляв про щось із містером Каразерсом, якого це дуже схвилювало. Напевно, Вудлі мешкає поблизу, бо він не залишився ночувати, а вранці я побачила його знову, коли він продирався крізь кущі. Краще б там нишпорив дикий звір! Важко передати ту огиду й страх, які він викликає у мене. Як містер Каразерс може терпіти його бодай хвилину? Проте цієї суботи всі мої клопоти скінчаться".

— Сподіваюся, Ватсоне, сподіваюся, — похмуро промовив Холмс. — Навколо цієї молодії леді плетуться якісь глибокі інтриги, й наш обов'язок — простежити, щоб дорогою її ніхто не зачепив. Гадаю, Ватсоне, нам доведеться знайти час і поїхати туди в суботу разом, інакше цей цікавий, хоч і незакінчений розслід матиме нещасливий кінець.

Мушу зізнатися, що досі я не сприймав цієї справи надто серйозно; вона здавалась мені радше чудернацькою, дивовижною, ніж небезпечною. Нічого дивного не було в тому, що незнайомець шукав нагоди зустрітися з молодю красунею, — хіба можна було вважати його небезпечним, якщо він не мав сміливості наблизитись до неї й кинувся тікати, коли вона сама спробувала це зробити! Негідник Вудлі був особою іншого ґатунку, але після того випадку не чіпав її й навіть не зустрічався з нею, відвідуючи Каразерса. Велосипедист був, безперечно, одним з недільних гостей, про яких говорив хазяїн пивнички, але хто він такий і чого хоче, залишалося невідомим. Я зрозумів, що за всіма цими химерами ховається трагедія, лише тоді, коли Холмс, перш ніж вийти з кімнати, рішуче сунув собі в кишеню револьвер.

Після дощової ночі настав чудовий ранок, і поросле вересом пустище з яскравими купинами квітучого дроку виглядало ще чарівніше в наших очах, натомлених сірими, сизими й глинястими барвами Лондона. Ми з

Холмсом прямували широкою піщаною дорогою, насолоджуючись свіжим ранковим повітрям, веселим пташиним співом і пахощами весни. Дорога здіймалася вгору, і з пагорба Круксбері ми побачили похмурий Холл, що наїжачився димарями серед старих дубів, трохи молодших за будинок, який вони оточували. Холмс показав пальцем на довгу дорогу, яка вилася жовтогарячою стрічкою між бурим пустищем і щойно зазеленілими лісами. Здалека на ній з'явилася чорна цятка, й ми побачили коляску, що наближалася до нас. Холмс у розпачі вигукнув:

— Я сподівався мати про запас півгодини! Якщо це її коляска, то, виходить, вона поспішає на ранковий потяг. Боюся, Ватсоне, що вона промине Чарлінгтон швидше, ніж ми встигнемо дістатися туди.

Дорога побігла вниз, і коляски вже не було видно; ми кинулись уперед, і я невдовзі засапався — сидячий спосіб життя давався взнаки. Холмс, навпаки, почувався чудово: його надихав невичерпний запас нервової енергії. Ступаючи швидко й пружисто, він був уже за сто ярдів поперед мене, коли раптом зупинивсь і з відчаю махнув рукою. Тієї ж миті з-за повороту вилетіла порожня коляска, яку щосили ніс кінь, і віжки волочилися по землі.

— Запізно, Ватсоне, запізно! — скрикнув Холмс, коли я, відсапуючись, підбіг до нього. — Це ж треба бути таким дурнем, щоб не подумати про ранковий потяг. Її викрали, Ватсоне, викрали! Або вбили! Хтозна, що трапилося! Станьте на дорозі! Зупиніть коня! Отак. Мерщій до коляски, — може, ми ще встигнемо виправити мою помилку.

Ми скочили в коляску; Холмс, обернувши коня, ляснув батогом, і ми помчали назад. Одразу за поворотом нам відкрилася вся дорога між Холлом і пустищем. Я вхопив Холмса за руку.

— Це він! — вигукнув я.

Назустріч нам їхав самотній велосипедист. Низько схиливши голову, він щосили натискав на педалі, немов на змаганні. Раптом він підвів голову, побачив нас, зупинився й зіскочив з велосипеда. Його вугільно-чорна борода дивним чином вирізнялася на блідому обличчі, а очі палали, як у лихоманці. Він приголомшено дивився на нашу коляску.

— Гей! Стійте! — закричав він, поставивши велосипед уперек дороги. — Де ви взяли цю коляску? Стійте, кажу вам! — загорлав він, витягнувши з бічної кишені револьвер. — Стійте, кажу, або, присягаюся Святим Юрієм, зараз вистрелю в коня!

Холмс кинув віжки мені на коліна й вискочив з коляски.

— Ви саме та людина, яку ми хочемо бачити. Де міс Вайолет Сміт?

Він говорив швидко й виразно.

— Те саме я хочу спитати у вас. Ви сидите в її колясці. Ви повинні знати, де вона!

— Ми побачили цю коляску на дорозі. Вона їхала порожня. Ми сіли в неї й помчали шукати молоду леді.

— Боже мій! Боже мій! Що мені робити?! — скрушно вигукнув незнайомец. — Вони схопили її, цей собака Вудлі і розбійник-пастор. Мерщій, джентльмене, мерщій, якщо ви справді її друг! Допоможіть мені, й ми її врятуємо, хай навіть мої кістки згниють у Чарлінгтонському лісі!

Не тямлячи себе, він побіг із револьвером у руці до стежки в живоплоті. Холмс кинувся за ним, а я, залишивши коня пастися біля дороги, — за Холмсом.

— Вони проходили тут, — сказав Холмс, показуючи на сліди кількох ніг уздовж стежки. — Гей! Стривайте-но! Хто це там у кущах?

То був хлопець років сімнадцяти в одязі конюха зі шкіряними шнурками й крагами. Він лежав горілиць, підігнувши коліна; на голові його виднілася жахлива рана. Він був непритомний, але живий. Я поглянув на рану й побачив, що кістку не зачеплено.

— Це Пітер, конюх! — вигукнув незнайомец. — Він її віз. Мерзотники стягли його з коляски й побили. Облиште його! Зараз ми нічим не зарадимо йому, а от її можемо врятувати від гіркої долі!

Ми помчали стежкою, що звивалася між деревами. Добігши до садка, який оточував будинок, Холмс зупинився.

— У будинку їх немає. Ось їхні сліди — вони ведуть ліворуч, до лаврових кущів. Так і є!

Тим часом із-за розлогих зелених кущів лавру до нас долинув пронизливий, сповнений жаху жіночий крик. Несподівано він обірвався і на найвищій ноті перейшов у хрипіння.

— Сюди! Сюди! Вона в алеї для гри в скраклі! — кричав незнайомец, продираючись крізь кущі. — Собаки! Боягузи! За мною, джентльмени! Пізно! Надто пізно, хай йому біс!

Кущі несподівано скінчились, і ми вибігли на ясно-зелений моріжок, оточений старими деревами. В іншому його кінці, в затінку могутнього дуба, стояла незвичайна трійця. Однією з трьох була жінка — наша клієнтка, що знесилена притулилася до дерева; рот їй було зав'язано хустиною. Перед нею стояв, розставивши ноги, молодик із лютим бульдожачим обличчям і рудими вусиками. Однією рукою він уперся в бік, а в іншій тримав нагай; уся його постать була сповнена зневажливого й переможного зухвальства. Між ними був підстаркуватий, сивобородий чоловік у короткій сутані поверх легкого твідового костюма; він, напевно, щойно скінчив обряд вінчання, бо саме тієї хвилини, коли ми з'явилися,

поклав у кишеню маленьку Біблію й ляснув нареченого по плечу, по-блазнівському вітаючи його.

— Їх повінчано! — ледве вимовив я.

— Уперед! — вигукнув наш провідник. — Уперед! — Він кинувся через моріжок, а ми з Холмсом — за ним.

Коли ми підбігли, жінка, щоб не впасти, гарячково вхопилася за дерево. Вільямсон, колишній священик, глузливо вклонився нам, а негідник Вудлі ступив уперед і брутально, самовдоволено зареготав.

— Знімай свою бороду, Бобе, — сказав він. — Я тебе одразу впізнав. Ти зі своїми друзями повернувся саме вчасно, щоб я міг познайомити вас із місіс Вудлі.

Відповідь нашого провідника була несподіваною. Він зірвав із себе чорну бороду — вона справді виявилась фальшивою, — й кинув її геть, відкривши довгасте, бліде, чисто поголене обличчя. Тоді витяг револьвер і націлився в молодика, що наступав на нього, погрозово вимахуючи нагаєм.

— Так, — мовив наш спільник, — я Боб Каразерс і зроблю все, щоб змити з цієї жінки її образу, хай навіть на шибеницю за те піду. Я казав, що з тобою стане, якщо ти не облишиш її, й Богом присягаюся, що дотримаю свого слова!

— Ти спізнився. Вона моя дружина.

— Ні, твоя вдова!

Тріснув постріл, і я побачив, як на жилеті Вудлі розпливлася кривава пляма. Він закрутився на місці й з криком упав навznak; мертвотна блідість укрила його огидне, розчервоніле обличчя. Старий Вільямсон, що

й досі ще стояв у сутані, вибухнув такою лютою лайкою, якої я зроду не чув, і теж дістав револьвер, але не встиг піднести його, як побачив перед собою цівку Холмсової зброї.

— Годі, — суворо промовив мій друг. — Киньте револьвер! Ватсоне, підберіть-но його. Приставте йому до голови. Дякую. А ви, Каразерсе, давайте сюди свій револьвер. Годі вже крові! Давайте, давайте його сюди!

— Хто ви такий?

— Мене звуть Шерлок Холмс.

— О Боже!

— Я бачу, ви чули про мене. Я буду тут замість поліції, доки вона не приїде. Гей, послухайте-но! — гукнув він до конюха, що з'явився біля дерева. — Ходіть-но сюди. Візьміть оцей лист і мчіть до Фарнема. — Він кидав кілька слів на аркуші з записника. — Віддасте його начальникові поліційної дільниці. А я тим часом буду тут замість нього.

Могутній Холмсів розум і його воля керували тепер цією трагічною сценою, а решта учасників були лише ляльками в його руках. Вільямсон із Каразерсом перенесли Вудлі до будинку, а я подав руку переляканій дівчині. Пораненого поклали в ліжку, і я на Холмсове прохання оглянув його. Потім я знайшов Холмса в їдальні, завішаній старовинними килимами; перед ним сиділи двоє затриманих.

— Він буде жити, — сказав я.

— Що?! — скрикнув Каразерс, підхопившись зі стільця. — Я піду нагору й доб'ю його. Невже, по-вашому, ця дівчина, цей ангел буде на все життя прикута до того чудовиська Джека Вудлі?

— Нехай це вас не турбує, — відповів Холмс. — Є принаймні дві вагомі причини, через які вона ніколи не буде його дружиною. Насамперед ми поставимо питання про те, чи мав містер Вільямсон право вінчати їх.

— Я прийняв сан! — вигукнув старий мерзотник.

— Але вас позбавили його.

— Священик завжди буде священиком.

— Я так не вважаю. А згода на шлюб?

— Ось вона, згода. Лежить у мене в кишені.

— То ви дістали її шахрайським чином. Будь-яке вінчання з примусу — це не вінчання, а тяжкий злочин, у чому ви невдовзі переконаєтесь. Гадаю, ви матимете щонайменше десять років, щоб як слід це обміркувати. А щодо вас, Каразерсе, то краще б ви не витягали з кишені револьвер.

— Тепер я бачу, що це так, містере Холмсе. Але я намагався зробити все, щоб захистити цю дівчину, — бо я кохав її, містере Холмсе, і вперше дізнався, що таке кохання. Аж раптом усе зійшло нанівець і вона опинилася в руках наймерзеннішого негідника Південної Африки — людини, чиє ім'я сіє страх від Кімберлі до Йоганнесбурга. Може, ви й не повірите, містере Холмсе, але з того дня, як ця дівчина почала працювати в мене, я жодного разу не пустив її додому саму, та ще й повз цей будинок, де збиралися ці розбійники. Я щоразу сідав на велосипед і їхав за нею. Звичайно ж, я їхав на великій відстані й чіпляв фальшиву бороду, щоб вона мене не впізнала, бо ця добра й гордовита дівчина нізащо не залишилася б у мене, якби довідалась, що я супроводжую її на дорозі.

— Чому ж ви не сказали їй про цю небезпеку?

— Бо вона тоді так само покинула б мене. Я просто не міг цього зробити. Хоч вона й не любила мене, але для мене було найбільшим щастям бачити її в себе вдома, чути її голос...

— Он як! — мовив я. — Ви називаєте це коханням, містере Каразерсе, а як на мене, це радше себелюбство.

— Але ж ці дві речі завжди поруч. Одне слово, я не міг про це й подумати. До того ж наміри цих розбійників були такі, що вона потребувала захисту. Коли надійшла телеграма, я зрозумів, що тепер вони почнуть діяти.

— Яка телеграма?

Каразерс дістав телеграму з кишені.

— Ось вона, — сказав він.

Телеграма була проста й коротка: "Старий помер".

— Так! — промовив Холмс. — Здається, я бачу, як усе відбувалось, і розумію, чому ця телеграма стала фатальною. Якщо ми все одно сидимо тут і чекаємо, то, може, ви самі розповісте нам, що знаєте.

Старий негідник у сутані вилаявся.

— Небом присягаюся, — зарепетував він, — якщо ти, Бобе Каразерсе, викажеш нас, то я зроблю з тобою те саме, що ти — з Джеком Вудлі! Про дівку можеш мекати собі, що завгодно; та якщо ти продаси своїх приятелів цьому нишпорці в цивільному, то будеш останнім падлюкою в світі!

— Вашій велебності нема чого так хвилюватись, — зауважив Холмс, запалюючи цигарку. — Справа й так цілком ясна, тож якщо я й цікавитимуся деякими деталями, то тільки для себе. Якщо ж ви не бажаєте розповідати, то розповім я, й тоді ви побачите, що приховувати вам нема чого. Передусім, ви троє — ви, Вільямсоне, ви, Каразерсе, й Вудлі — приїхали з Південної Африки, щоб...

— Брехня номер один! — перервав його старий. — Я вперше побачив їх два роки тому й ніколи в житті не був в Африці. З'їжте на здоров'ячко, містере нишпорко!

— Так, це правда, — підхопив Каразерс.

— Гаразд, гаразд, ви двоє приїхали сюди. Його велебність — продукт вітчизняного виробництва. У Південній Африці ви були знайомі з Ральфом Смітом. Ви мали причину сподіватися, що він довго не проживе, й довідались, що його спадщину повинна одержати небога. Так?

Каразерс кивнув, а Вільямсон знову вилаявся.

— Вона була його найближчою родичкою, а ви знали, що старий не залишив духівниці.

— Він не вмів ні читати, ні писати, — сказав Каразерс.

— Отже, ви вдвох приїхали сюди і розшукали дівчину. Ви вирішили, що один з вас одружиться з нею, а другий дістане свою частку здобичі. Її чоловіком мав стати Вудлі. Чому саме він?

— Ми розіграли це в карти ще в дорозі. Він виграв.

— Зрозуміло. Ви запросили молоду леді до себе, щоб Вудлі міг залицятися до неї. Вона добре розпізнала цього п'яного розбійника й не схотіла навіть бачити його. А тим часом ви закохалися в неї, тож увесь

цей задум мав луснути. Хіба могли ви навіть подумати про те, що цей мерзотник володітиме нею!

— Ні, Святим Юрієм присягаюся, не міг!

— Між вами відбулася сварка. Він у люті залишив ваш будинок і почав плести свій власний задум, окремо від вас.

— Скидається на те, Вільямсоне, що нам і справді нема чого розповісти цьому джентльменові! — гірко усміхнувся Каразерс. — Так, ми посварились, і він ударив мене. Тепер, в усякому разі, я поквитався з ним. Потім він зник. Познайомився з цим колишнім священиком. Я дізнався, що вони оселились у цій садибі поблизу дороги, яка веде до станції. Я наглядав за леді, як міг, бо відчував, що вони замислюють щось диявольське. Часом я заходив до них, щоб розвідати їхні наміри. Два дні тому Вудлі завітав до мене з цією телеграмою — про те, що Ральф Сміт помер. Він спитав мене, чи згоден я взяти участь у нашій оборудці. Я відмовився. Він спитав, чи згоден я сам одружитися з дівчиною і віддати йому половину спадщини. Я відповів, що згоден, але вона цього не хоче. Тоді він сказав: "Повінчаємо її з тобою, а за тиждень-два настрій у неї покращає". Я відповів, що нічого не робитиму силоміць. Тоді він заходився клясти мене, мов останній мерзотник, — а він і є підлий мерзотник! — заявив, що так чи інакше дістане своє, й пішов. Цієї суботи вона поїхала від мене. Я роздобув коляску, щоб леді відвезли до станції, але все одно стривожився й подався за нею на велосипеді. Проте вона була вже далеко, й перш ніж я наздогнав коляску, лихо вже сталося. Я зрозумів це, коли побачив двох джентльменів, що мчали назад у її колясці.

Холмс підвівся й кинув недопалок у камін.

— Я був таким недоумком, Ватсоне! — скрикнув він. — Ви тоді сказали мені, що велосипедист поправляв краватку в кущах, — цього було досить. Та хоч як би там було, ми можемо привітати самих себе з

розв'язкою цікавої й навіть, я сказав би, унікальної справи. Онде йдуть троє констеблів, і я радий бачити з ними молодого конюха; цілком можливо, що ні він, ні наш вельмишановний жених не стануть жертвами нинішніх пригод. Гадаю, Ватсоне, що вам слід звернути свою професійну увагу на міс Сміт і сказати їй, що ми залюбки проведемо її до матері, якщо вона вже зовсім отямилася. Якщо ж ні, то скажіть їй, що ми зараз надішлемо телеграму молодому електрикові в Мідленд, — це замінить їй якнайкращі ліки. А щодо вас, містере Каразерсе, то, як на мене, ви заслужили пробачення за свою участь у цій змові. Ось моя візитна картка, сер, і якщо мої свідчення зможуть стати вам у пригоді на суді, я буду до ваших послуг.

У вихорі наших із Холмсом пригод мені часто було важко, — як читач уже, напевно, помітив, — завершити як слід свою розповідь і повідомити ті останні деталі, що могли б зацікавити публіку. Кожна пригода немовби ставала передмовою до наступної, й тільки-но вистава закінчувалася, як її виконавці випадали з нашої уваги, бо ми були надто зайняті, щоб перейматися їхньою долею. Але наприкінці свого рукопису я знайшов коротеньку нотатку, що стосувалася цієї справи: в ній ішлося про те, що міс Вайолет Сміт справді дістала велику спадщину, й нині вона — дружина Сиріла Мортонна, головного партнера компанії Мортонна й Кеннеді, відомих електриків з Вестмінстера. Вільямсона та Вудлі звинуватили у викраденні людини й насильстві: їх засудили — першого до семи років, а другого — до десяти років тюрми. Про долю Каразерса там не записано нічого, але я певен, що до його пострілу суд поставився поблажливо, бо Вудлі мав репутацію якнайнебезпечнішого негідника, тож кілька місяців ув'язнення цілком задовольнили суддів.